

א. הצצה אל העתיד

אלימלך (רג'י) דנור — מקודם קורלנד — הוא גיבור הרפתקאות־הזמן שלנו. פגישתנו הראשונה עמו חלה באחד מימי דצמבר הבהירים של שנת 1964, בשעת אחר־צהריים מאוחרת, על הדשא בחצר ביתו, ליד אחד מעצי השזיף שלו, כשהוא לבוש בגדי עבודה. הללו קטנים קצת ממידתו, כי אינם אלא בגדים רגילים שנתישנו, אבל בשעת לבישתם הריהו עצמו יותר מבכל שעה אחרת. את פגישתנו הראשונה עמו אנו מקיימים, איפוא, בשעה של נוחיות ושל נחת. הנה הוא עומד לו שם, בעל הבית ובעל החצר, מתעסק לאט ובלא להתאמץ יתר על המידה, מנסה לתת לשני עציו את גיוון החורף שלהם, תוך העמדת־פנים או אולי תקווה כנה, שעדיין הוא זוכר את מה שבעצם לא היטיב כל־כך לדעת גם אז, בימי עבודתו במטעים שבגליל.

הקורא הנבון כבר תפש, לא כן? — כי רג'י דנור אינו אהוד במיוחד על המחבר. ואין כל טעם להכחיש זאת. תפקידו של רג'י כדמות המרכזית של „היום — 1965” אינו דורש שום מידה של השתתפות או חיבה מצד הקורא. הוא נבחר להוליך וללוות את הרפתקאות הזמן שלנו, משום שלתפקיד זה יש צורך באדם חטטן, בעל התבוננות חריפה, שש להטיל ספק — אך לא עד כדי עצמאות מופרזת, לא עד כדי התרחקות מכל חוגי החברה והמגעים, המהווים שדה חקירה הכרחי בעבודתנו. דרוש שיהיה חיה חברתית מצויה, ואפילו קלת־תנועה, דרוש שיסתובב בחבורות שונות, גם ברום המעלה החברתית, ואפילו בזימונים של רוח — בלא לזנוח את עולם העסקים והעבודה. לא פחות חשוב, שיהיה מאלה שבחיהם אירעה קפיצה ממערכת חברתית אחת לשניה, גבוהה הימנה, שהרי באופן זה יוקנו לו קשרים כפולים ומשולשים, וגישות מרובעות ממש. דרוש שיהיה נתון באורח טבעי, לפי מהלך חייו, בתוך הענינים, שידע אותם טוב מן האזרח הרגיל — ומוקדם ממנו, ועל כן, רצוי שיהיה אדם נטול־תמימות (או לפחות בעל אשליה כזאת) — בקיצור: דרוש אדם בלתי סימפטי, ורג'י הוא הטופס האידיאלי לכך.

הדבר היחיד שניתן לומר לשבחו הוא, שנודעה לו נטייה לשקוע פעם בפעם בהלך־רוח פיוטי, עם יותר מקורטוב של התפלספות, וזאת בנוסח כמעט אחיד: השוואה בין שתי תופעות אחרות, תוך העדפת החלשה וה„טהורה” בהן — ואז הישטפות נעימה אל הלך רוח פיוטי־מתמסס, ספוג בעוגמת ההכרח להיכנע לעובדות והרחמנות העצמית הנובעת מכך. סגולה זו של מר דנור תועיל גם היא לסיפורנו, כי היא תאפשר לנו באופן טבעי להיתקל תמיד, בתוך הרפתקאות־הזמן — גם בשרידי הסלעים המפוחמים של העבר, היא תעניק לנו, כמו לגיבורנו, רגעי פליאה והשתאות על ימים שאינם עוד ולעולם לא ישובו.

מסתבר, איפוא, שלא תחסרנה לנו הזדמנויות להכיר את עברו של רג'י או, ביתר דיוק, את המיתוס הפרטי שהוא מעצבו בשנים האחרונות ומתחיל לאט־לאט להאמין בו, לעבוד אותו — ולהתרפק עליו. כן לא תחסרנה לנו הזדמנויות להכיר את אשתו, את ילדיו, את שאר קרוביו, את עבודתו ועיסוקיו — כל דבר בזמנו ובמקומו, לפי מהלך־המאורעות ולפי אירועי־הזמן, ללא כל כוונה ליצירת מעגל הרמוני במקום שאין לא מעגל ולא הרמוניה.

הנה ניתנת לנו הזדמנות להכיר את בנו הקטן. בעוד רג'י עומד ומעיין בעץ המגוון והמקוטם שזה עתה סילק ממנו שרביט ארוך וגמיש־נענעים — קץ דורי בן השבע במשחק העזרה לאבא, שכלל ליקוטם של הענפים הגזומים וגרירתם אל המגרש הריק שמעבר לרחוב, ונכנע

סוף־סוף לפיתויים של הקולות שבאו מחצר השכנים, בית פלטי. המראה שם היה מפתה לא פחות מהקולות: שלושה ילדים במכנסיים כחולים, באפודות אדומות — שיחקו בכדור צהוב על הדשא הירוק, על רקע בית, שטיח־האוקר העבה והחמים שלו היה מוצף אור שמש. מראה שגור, ועל כן שובה לב, של החיים המתוקים באחת משכונות הוילות של עבר־הירקון — מה עוד דרוש לאב כדי שיאשר את שילוב בנו במסגרת?

ואמנם, כשהכריו דורי: „אבא, אני הולך לשחק אצל פלטי“ — ידעו השנים כי אין זו בקשת־רשות אלא הודעה. הילד רץ. היתה לפניו דרך ארוכה למדי. כל החצרות היו מגודרות היטב בשכונה זו ופתחיהן לרחוב — כך שהילד היה צריך לצאת תחילה אל הרחוב, ולעקוף עיקוף גדול בטרם יגיע אל החצר השכנה, שצידה הפנימי המטופח נראה כאן כולו בעד רומבוסי־הרשת של הגדר. מבטו של האב, שליווה את הילד בריצתו כמו חוט של ביטחון וקשר, מהווה הזדמנות מצוינת להראות את קטע הנוף שבו עתיד להתרחש חלק ניכר מעלילות סיפורנו. ברוץ הילד אל שער החצר — חולף מבטו המלווה של האב על פני משעול האבנים הקבוע בדשא, לאורך הקיר מוֹת־הטית של הבית, עם חלון ושנים פתוחים אל אויר השעה החמימה, ובו בזמן שוהה הוא על ערוגות הפרחים, שיחי הורדים, שער העץ הירוק, העשוי בנוסח כפרי, ויורד עם הילד לרחוב. כאן מלטף המבט את המכונית בת השנה, זוכר את הבית שמעבר לרחוב, ביתו המוזנח של לוי שמוריד את חינה של הסביבה, שעוד ידובר בו, ואחר כך המגרש הריק, המוצף אור זהבהב של אחר־צהריים, שהנה חוצה אותו הבן כמו חזיון קטן בכחול — חזיון שנעלם מיד מאחורי הבנין...

משנעלם הילד נעלם הרפרוף האדיש למחצה על פני הנוף והופיעה מתיחות קלה של צפייה, שלא תרפה בטרם יופיע הבן בחצר, בטרם יתברר כי חצה בשלום את עשרים המטרים של הבלתי־נראה. רגי הריהו, אם כן, אב רגיש, שאינו יכול לחיות בלי זיהוי גמור עם ילדיו. כאן אני חייב להתעכב ולהעיר הערת־ביניים ולהפסיק לדקות אחדות את מהלך הסיפור — כי אין לי לא רצון ולא סבלנות ולא די־אמון, כדי לחכות עד שהמבקרים יגלו את המשמעויות הגנוזות בסיפורי. אחת הסיבות שפתחתי בסיפור זה — היא החלטתי לספר פעם ככל העולה על רוחי ולהשתחרר מהמאמץ המתיש והמיותר של הסתרת כוונות, שכל־כך הרבה מרץ רוחני מושקע בו על־ידי היוצרים של דורנו. ובכן, מר דנור הוא אב רגיש, מזוהה עם ילדיו וזיהוי גמור — ממש כשם שהיו הוריו לפניו, וזהו אחד מקוי האופי העיקריים של הדור, ואולי המקור לרצינית במכשלותיו. במקום שהיו הבנים מזוהים ומבקשים להזדהות עם אבותיהם, הרי ההנחה המוקדמת אצלנו היא, שהבנים טובים מאבותיהם, כי האבות הם דור המדבר ואילו הבנים הם דור הגאולה, ואשר על כן צריכה ההזדהות ללכת בכיוון הפוך מן הטבע, כלומר מן האבות אל הבנים, להיות הבנים המופת הראוי לחיקוי ולהתרפקות ולהיות האבות מצוים על ההערצה ועל ההסתגלות. העובדה המעניינת והאירונית היא, שתסביך נחיתות זה לגבי הדור השני עבר בירושה אל הדור השני עצמו, אל הבנים, כשנעשו אבות. רגי יליד הארץ, שהוריו משוללי הפרט הביוגרפי הנהדר הזה לימדוהו כי הוא מהווה תפנית משיחית בהיס־טוריה של עם בן כמה אלפי שנים בגלל עצם העובדה שהוא יצא לאויר העולם בארץ־ישראל — ירש את תסביך משיחיות־הבן על קרבו ועל כרעיו העבירו אל מערכת יחסיו עם ילדיו הוא — אף כי הייחוד ההיסטורי כבר ניטל ייחדו. את התוצאות אנו חווים במה שנקרא החינוך בישראל, וגם בהמשך המקרים של אותה שעת אחר־צהריים, שזה עתה ניתקנו ממנה לשעה קלה.

ובכן, האב הרגיש המשיך לצפות, בעד מסך של ענפים־בשלכת, לעבר חצרם של פלטי. הבן הופיע פתאום, ואת מקומה של הדאגה תפס מוטיב חדש של רגישות — כיצד יתקבל שם הבן. רגישות זו נבעה בין השאר גם מכך, שבית־פלטי (הבית עצמו, מבלי לדבר כרגע

בבעל־דייריו) הריהו במעמד קצת גבוה משל בית רג'י. זה לא חשוב, כמובן, אבל בעצם זה די חשוב. שתי קומות, מוסך מיוחד, סיפור־שכנים וביקור חטוף שהעידו משהו גם על ריהוט תוצרת חוץ — כל אלה הצטרפו כמאליהם לעובדה שהתבטאה גם בהערכת מחיר: בשלושים אחוז יותר מן הבתים המקיפים אותו. אם להוסיף לכך את מעמדו המיוחד של מר פלטי — איש נסיעות, שבגללו שררי ביתו בחינגה מתמדת של פרידות וקבלות פנים ופריקת חבילות ומיני משלוח־דואר שהשכונה לא ראתה כמותם בעבר, הרי היה מקום לצפייה נרגשת זו ולעיקוב מתוח זה אחרי אותה שלישיית ילדים, שברגע זה נפל לתוכה אורח לא קרוא. החשש האקטואלי נבע מכך שאותם שלושה היו כולם בוגרים מדורי לפחות בשנתיים־שלוש, ובעיקר הטיל פחד אחד מהם, שד אחד ידוע לשמצה בכל השכונה, כדור של פורענות תווז ומתסיס — הלא־נורמלי, המופרע של שטיין: יואב.

משפחת שטיין היא פרשה לחוד, שבמוקדם או במאוחר לא יהיה מפלט מלעסוק בה, בכל העדינות האפשרית, אמנם; כי זהו בית שבו כולם אוכלים וטורפים ומשגעים את כולם, האם את האב והאב את האם ושניהם את הילדים והילדים את שניהם, וכולם ביחד את הכלב, והכלב את כולם ביחד עם כל השכנים, אבל דיה לצרה זו בשעתה. עכשיו, מכל מקום, נסתפק בהערה, כי מוקד העצבנות והאש העצורה והקפיציות החייתית של כל השבט השטייני — מרוכזים ביואב, צעיר הבנים. ואין להתפלא על כן שאביו של דורי ציפה בחרדה לא קטנה לראות כיצד יתקבל בנו על ידי השלישייה המשתעשעת. והנה חלפו שניות אחדות, ודבר לא אירע. דורי בא. הראה את עצמו — אבל נעצר הרבה לפני תחום משחקם של הילדים, כמו היה קטנה שנוהרת באש. עמד מצפה, אולי יקראו לו. לא באה כל תגובה מצד השלושה. הם התעלמו ממנו לחלוטין, המשיכו לשחק. דורי צעד צעדים מהוססים אחדים וחנה בין שני הצינורות המקבילים, שהוצבו שם למשחק ולהתעמלות. שם מצא לו מעין מחסה, מעין נקודת משען — ולא זו עוד. האב, מרחוק, מוכן היה לקבל מצב־דברים זה כסידור לא רע, לשם התחלה, שהרי אין לשכוח כי כאן מנסה בן־שבע להתקבל לחבורתם של בני תשע־עשר. נדמה היה כי משהו צעק, או כי עלול, צריך, היה לצעוק — מה אתה רוצה פה, ילד? — אבל לא. לא גרשו אותו. הישג, איפוא — צעד ראשון.

אמנם, קצת קשה היה לראות בדיוק את המתרחש, כי השמש עמדה עכשיו ממש למול העינים ובגובה העינים, שמש יפה וגדולה, שסורג הענפים העירומים אינו מגונן מפניה אלא להפך, מגביר את תחושת התפוצצות־האור השופעת הימנה במין שפע אמהי מסנוור. רג'י האהיל לרגע על עיניו אך מיד שמט ידו, כדי שלא יסגיר את צפייתו לעבר החצר וילדיה, לבל תתגלה חרדתו — שאין זה טוב לא בשביל הקטן עצמו ולא בשביל יחס האחרים אליו, ובעצם אין זה טוב גם בשביל האב ובשביל יחס האחרים. כיצד עשויים, למשל, לפרש עמידה זו שעומד אדם מבוגר כשהוא מתבונן בדביקות כזאת במשחקיהם של ילדים ובבנו ביניהם — אם לא בכך שהוא שלח את הבן? שהוא הוא הרוצה לדחוף אותו אל חברת טובים?

הפחד שמא ייחשד בנסינון של התקרבות בלא שנתבקש לכך היה לגבי רג'י פחד של ממש, ואף כי בנסיבות המתוארות בזה הוא עלול להיראות מגוחך, אל לנו לשכוח כי בתגובה מעין זו נהג רג'י בהתאם לכללים החברתיים המקובלים ביותר והנפוצים ביותר, המכתיבים לנשים ולגברים בכל הגילים ובכל המעמדות החברתיים ובכל התפקידים הציבוריים את התנהגותם, סירוביהם, שתיקותיהם, המנעויותיהם, ריביהם ואף איבותיהם המושרשות ביותר. ועל כן, כדי לדעת בכל זאת מה נעשה בחצר השניה — המשיך רג'י את עבודת הגיוזום, וכמה ענפים שאין עוול בכפם קיפדו חייהם ללא כל הצדקה, בשעה שניסה בכל זאת, מעבר לשמש ולאלילנות ולגדרות לראות מה הולך שם עכשיו, ומה שנראה לו אמנם דרש מיד בירור נוסף.

כי לאחר שתחילה היו כמה רגעי שקט, ודורי עמד בצד והשלושה המשיכו לשחק — נעקר יואב האיום לבית שטיין מעל שני חבריו, ובעוד אלה ממשיכים לרדוף אחרי הכדור, ניגש המוזיק בשקט אל מקום עמידתו של דורי, נאחו בשתי ידיו בצינורות המקבילים והתחיל מיטלטל עליהם ומתנדנד אנה ואנה. כל מהלך הדברים האלה נעשה ללא חילופי-דיבור — ובדממת השכונה בשעה חסודה זו אפשר היה להבחין בדיבור רגיל מעבר לשלוש חצרות. הנה הגביר יואב את נדנודיו, הנה האיץ בתנופות רגליו, והנה פגע בדורי. תחילה נראה היה כי מקרה טעות הוא. אבל לא, הנה חזר ונשנה הדבר בקצב טלטוליו המהירים של יואב — הגוף המוצק מונף אחורה, חוזר בתנופה קדימה, תוך כדי התנופה קדימה נאספות הרגלים אל הגוף — ובהגיע התנופה אל שיאה לפניו, משתחררות הרגליים, ופגע — לתוך מתניו או צלעו של האורח הקטן.

דורי עומד. שותק וסופג ועומד ואינו זו. מוטחות בו רגלי יואב בעליהן, מזדעזע הילד על עומדו — אך ממקומו אינו זו. והכל בשתיקה — שותק הבורעט ושותק הנבעט, שותק המתנדנד ושותק העומד. בעודו קרב ומבקש זיית-ראיה טובה יותר, ובהתאשר החשש אולי גם עמדת-גערה והצלח, הספיק רג'י להפוך בדעתו מה פשר שתיקת דורי ועמידתו מתחת למהלומות — כלום זהו פחד שמא יבעיר ויגדיל את ההתעללות אם ינסה לברוח או יזוז או יגלה התנגדות כלשהי? כלום זהו הפחד להגיע לפרק ב"ת של תעלולי המוזיק המופרע, פחד מפני הצגתם של יתר אמצעי העינוי ומכשירי ההתעללות? או שמא זהו אומץ-לב, התעקשות שלא לזוז, גבורת-סבל בנוסח „נחזיק מעמד“? — ואולי אחרת, וגרוע מכל: אולי יש כאן התכחשות לעובדות, הגנה עצמית על-ידי התעלמות מן המציאות? והשערה אחרונה זו מציתה כמובן בבת-אחת את רגשי הזדהותו וחמלתו של האב, שפסע שוב כמה צעדים וביקש לו שוב זיית-התבוננות נוחה יותר. עדיין קיווה כי כל אותו חזיון אכזרי אינו אלא תעתוע של שדה-ראייה משובש.

אבל שינוי המקום לא הקל על המצב. להיפך: מסתבר שכבר חלפו כמה דקות וכבר ניחתו כמה עשרות מהלומות — ועדיין הקטן סופג את שלו בקצב מדוד ומתמיד. הנה שוב בעט יואב בדורי — והשאלה עכשיו אם להתערב. שיקול הדעת היה כמובן נגד. יש להסתגל למצב שבו אין האב צופה ומשגיח על ילדו בשעת משחקיו, כי הרי זהו המצב הטבעי והראוי והמצוי. ברור שההתערבות מצד האב רק תזיק לעתידו של הילד בתוך חבורת הילדים, כשוה בין שווים, וכל זמן שאין זו שאלה של סכנת-חיים — קיימת שאלה גם אחרת: מה על חיסונו של הילד ומה על חישולו להשיב מכה כנגד מכה? אבל כרגע מכים אותו — זה ברור מכל ברור, והנה שוב. מה אומר הרגש? — לרוץ ולפצח לו ליואב פיצוח שייזכר לו עד סוף ימיו. זה מה שאומר הרגש, אם נותנים לו לומר משהו, והאם לתת לו לומר משהו? אילו נמצא אב מעדות המזרח במצבי, חשב רג'י, הרי לא היה מהסס אף רגע אחד, הרי היה עט להצלת בנו, עם כל הרגש — ולו עד דם, ולו עד מוות, ולו עד הבערת העולם, והן כך גם הובער העולם לא אחת. ועודו מובער ועוד יובער. כן, כך ינהג האב המזרחי שאינו יודע לתת חינוך ראוי לבניו ואינו יודע להעניק להם אהבה. כן, אותו אב מזרחי שרודה בבנו ומכה אותו ועושה את ילדותו וכולי וכולי — הרי ברגע כזה של משבר, כשבנו מוכה לעיניו על ידי נער גדול ממנו, ברגע כזה לא יעמוד לנתח מדוע ולמה ולהיכן זה עשוי להוביל ואם זה מחשל משהו או משפר סיכוייו של מישו להגיע למשהו — אלא יקפוץ לפי צו ליבו ויושיע את בנו, ויתן בהזדמנות זו פורקן לזעמו ויעשה לעצמו התעמלות טובה של שרירי-הלב — ואף יציל עצמו על ידי כך מהמאמץ הממית של כיבוש-היצר, מכיוון השרירים הבלתי-פוסק של ההתאפקות והתבונה. ועוד יתכן ומאד מאד יתכן, כי דוקא תגובה טבעית וחמה ומוכנת ופשוטה זו שאין מאחוריה שום שיקול, אלא היא ביטוי אמיתי של רגש אמיתי — דוקא תגובת-התפרצות זו, אשר בעיקר אין לשכוח תגאל את הילד מכאבים, מחרפה, מתסביך של איך-אונים ואיך-מושע — תגובה זו עמדת מזרחית

זו תהיה יותר חינוכית בסופו של דבר, יותר בונה ואפילו יותר מאלפת בשביל הבן, מכל הימנעות שקולה וצוננת שבעולם.

בעוד המחבר מבקש שוב את סליחת קוראיו על שהפסיק את מהלך הסיפור בשביל לבטא כמה הרהורים, שהם משותפים לגיבורו ולו, הריהו מרשה לעצמו להוסיף ולהרהר עתה ביחידות, ולשאול האם הושם אל לב, כי ידידנו רג'י לוקח לו לדוגמה את מקבילו מעדות המזרח, כשהוא רוצה לדמות לו אדם במעלה אחרת. ואם בהכרח נאמר אחרת, הרי בתת-הכרח נאמר עדיפה, כי הגבר מעדות המזרח משמש לרג'י טופס של האדם הטבעי, טופס שהוא נמשך אליו, אל חינויותו, אל העדר הריסון שלו, אל המיידיות הטבעית שלו.

בקיצור, רג'י החליט לעשות מעשה. אבל עד שהגיע אל הגדר המבדלת — התברר כי איחר את המועד. יואב שמט אחיזתו בצינורות וקפץ לקרקע, נמאס לו להוציא כוחותיו על היצור המשעמם הזה שאינו נע ואינו מצפצף. אמנם, הוא העניק לו לקטן מתנת פרידה שזעזעה אותו על מקומו — אך תוך כדי כך עזב אותו וחזר והצטרף אל השניים המשחקים בכדור. הוא חטף את הכדור בעודו באויר, הטיחו באחד הילדים, הטיחו בשני — וכשקלטו שוב התחיל מטיל אותו כנגד הקיר מבלי להניח לחבריו שיגעו בו. הם כרכרו סביבו, מאושרים בתעלוליו, מצווחים משמחה — תמונת ילדות טיפוסית ונלבבת. רק דורי באשר עמד עוד עמד כלוא או ממתין בין שני הצינורות, ועיניו צופות בשקט במשחק לא לו, בחצר לא לו, — כאינו קיים. השעה התארכה, והתאריך חוט הקנאה שנשלף ונשלף כל העת מן הלב, נשלף ונגלל ונמשך אחרי הילדים, אחרי שתי-וערב משחקם ומרוצתם. בוז הקנאה — הגיעה הזדהות רג'י עם בנו לשלימות גמורה. זה היה רגש נתעב, אבל אי-אפשר היה להתכחש לו. לאחר-כך כלות-הכל רצה רג'י שבנו יהיה כיואב. ובו בזמן ידע כי גם בנו רוצה להיות כיואב, כי רק מתוך אהבה והערכה קיבל את בעיטותיו בשתיקה. בשעת עמידה שקטה זו נרקם סיפור בלב הקטן, ידע רג'י. בסיפורו הם משחקים אתו, הילדים. הנה הם מתרוצצים והוא עומד, כי זה המשחק, כי אמנם כך משחקם שהוא המרכז, שהוא הנסיך, שהוא המפקד. עוד מעט ימסרו לו את הכדור, ובו במקום: הנה כבר מסרו לו, הרי בידי נמצא הכדור, הכדור האמיתי! וכידם, מה יש בידם — הרי בידם רק אויר מנופח. והכדור היפה והאמיתי שבידיו הנה הוא עולה ומרחף באויר...

כך חזר הבן על ביוגרפית התסביכים והפיוט של אביו, והן הבטחתי לקוראי, כי סגולתו הנלבבת ביותר של אלימלך (רג'י) דנור, כיום מומחה לפרסום וליחסים-ציבור — שהוא נתון להתקפים של שטפי-פיוט דקים ולא-מסוכנים. אינני רוצה, אמנם, להשמיץ אותו עד הסוף. אחר כך חילץ את בנו ממצבו המשונה ללא מוצא. הוא קרא לו, ומעבר למרחק ולגדרות הציץ לו שיבוא הביתה לשחות תה. ואמנם נתברר כי חוט של הבנה משוך ביניהם. הבן נענה מיד וברצון — שלא כהרגלו — ושוב יצא לדרך בריצה. תחילה נעלם מאחורי בית פלטי, אחר כך הופיע במגרש הריק — דמות כחולה שטופת אור ערביים — אחר כך אץ לאורך הכביש, מעבר לגדר החיה, ליד המכונית בת השנה, והנה בא והגיע בעד שער-העץ, ועל-אף או בניגוד או בגלל שתי זרועותיו הפשוטות של האב, חתך פתאום ימינה ופרץ אל הבית בנעליו המבוצצות כאן אירע שיאו של המצב. הילד שזיהם את רצפת חדרי-הכניסה בנעליו נפל הישר לתוך זעמה של אמו, ובו ברגע עלה מן הבית קול גערתה שתכף לו מעשה בכל הפתאומיות של חרון אמיתי ובלתי מרוסן — „החוצה, החוצה!“

ובעוד רג'י בחצר הוטל אליו ילדו, קורע שמיים בזעקת-עלבון.

ב. הציצה אל העבר

מה שחשב רג'י על אשתו דליה באותה שעה לא בא לידי ביטוי, אף כי תאם את מה שחשב עליה בדרך כלל, בעיקר ברגעים של עריכת מאזן כנה ואמיצה. וזאת משום שבאותו ערב עמדו

לצאת ביחד למסיבת קוקטייל בשגרירות לאטינאמריקאית חשובה. זה היה עניין רציני מדי, משיעו לסכנו על ידי פתיחת דרשיח של גילויילב משפחתיים. היתה לו הרגשה לרגי כי תהא זו מסיבה לא־המונית ואפילו חורגת מן השיגרה — אנשי עתונות ואמנות בעיקר — הואיל והחתום על ההזמנה היה נספח העתונות של השגרירות. היו ימים שנרתע מלהודות בכך, אפילו בינו לבין עצמו, אבל זה כבר מסוגל הוא לציין במפורש — באוני אשתו, למשל — כי רצוי מאד שיראו אותו במקום מעין זה, וכי מקצועו מחייב פגישות שיש בהן עורכי־עתונים, מנהלי־תיאטרונים, אנשי־פרסום ושאר נותני טון. בקיצור — אין להתמיץ, ובבוא הערב חלה תהפוכת־הזהות המפליאה. בהשאירם מאחוריהם מיטות פרועות, תלית־לים של בגדים מושלכים, נעליים בזוגם ובלא זוגם, מטבח עמוס־כלים לא רחוצים, ילדים סרבני־שינה, תהורבוהו שלם — יצאו השניים, זה בשחור וזו באדום, מצוחצחים, מפורכסים, נודפי ריח טוב, אל החיים הגדולים.

אף־על־פי שההשערה, כי לא ימצא מקום־חניה ליד השגרירות, התאמתה במלואה, תימרון רגי שעה ארוכה והתיגע לעלות על מדרכה ולהידחק בין קרן־רחוב לעמוד־חשמל, בלבד שיהיה סמוך ככל האפשר אל פתח־הבנין. הוא העדיף תמיד שבבוא שעת היציאה, בהתקהל הנפרדים ברוח טובה ליד הפתח בחוץ, יעשה הוא את הטעות ויציע לאיזה זוג נכבד הסעה — תוך פתיחה בוטחת של מכוניתו הנאה — על מנת שתתוקן לו טעותו ברוח טובה, לאמור: לא, תודה, אנחנו חונים כאן לא רחוק, תחת שיטעה מישוהו אחר וישאל אותו (ברצינות ומגבוה) אם יכול הוא להציע לו את השירות של רכבו הפרטי.

הפתח היה מואר. בעצם היתה זו כניסתו של בית־דירות רגיל, ששתי קומותיו הראשונות הותאמו לצרכי השגרירות. גברים אחדים הצטופפו שם וסגרו על פתח שהולך ימינה ופנימה. אכזבה ראשונה, איפוא, משהתברר כי הקוקטייל אינו נערך בקומה השניה, קומת השגרירות המהודרת, אלא בקומת הקונסוליה ובחדרי ההמתנה שלה, ובעצם — על גבי שולחנות הקבלה, עם הריהוט המשרדי ללא הסואה כמעט, עם כרזות התיירות על הכתלים, עם תמונת הנשיא הלאטיני הקודר ועם אותו זוג־משקפיים שלו, העוקב אחר כך מבקשי הויזות יום־יום.

היה כבר צפוף למדי, קהל גדול נתון בשלו, ואף־על־פי־כן לא איש אחד משלנו. הואיל ולא נמצא אדם לעצור על ידו או להיעצר על ידו, חצה רגי ובעקבותיו אשתו את כל דייסת־הציבור עד הכותל שממול, עד מתחת לתמונת הנשיא, עד נקודת הבהירות המוחלטת: הוא נפל כאן לחבורה סוג ב'. עכשיו משום מה, ועל אף האכזבה, נעשה קל יותר. כאילו השתחרר הגרון מעניבה לוחצת. אפשר היה להתבונן ביתר נחת על היצורים המצופפים, אפשר היה לשלוח מבט חסר־נימוס מעבר לכתפיים ובמשיק לחוטמים. אפשר היה לזלזל בכל העסק, להשתחרר ממתיתות הביקורת־העצמית המתמדת, להפסיק להתפכח — ולגשת לזלזל משהו.

תוך כדי חריש איטי בכיוון המזנון נתברר כי האוסף האנושי כאן היה כמעט מעליב. רובו היה מורכב מישראלים בעלי מוצא לאטינאמריקאי, מין צירוף גמל־נמרי של הווית יידיש וספאניולית. הרבה גבירות זקנות, רוב עצום של גבירות זקנות, ממש גדוד של גבירות זקנות — שלטו בנוף שלטון גמור. דוקטור רועד אחד הזיוו לו כל הזמן את כסאו ממקום למקום והוא לחץ את ידיהן של כל הזקנות והחזיקן שעה ארוכה בידיה, כשהן מציצות לו כל העת: דוקטור דוקטור, עד שהזיוו כסאו שוב. יותר מכל הפריעו תמרונים אלה למגישות. אכן, לא מלצרים אלא מגישות — הוכחה נוספת לרמתו של האירוע. והן עצמן ידעו זאת לא פחות מן המתבונן הספקן. היתה גסות מפורשת בהתזות הסססליחה, שלהן, שנועדו לפנות להן את דרכן בתוך הצפיפות. „כאן לא תור לאוטובוס, גברת“, עמד לו לרגי על קצה לשונו לומר לאחת מהן שדחקה את מגשה לתוך חזהו ותבעה שיסור מעל דרכה. אבל אשתו גילתה באותו רגע קלסתר שנראה לה מוכר. היא טפחה על כתפו, כמו דבקה בה גסותן של המגישות — ואמנם

היא היתה מן המתערות מהרה בכל אורה ובכל מצב — וצעה אל תוך אנו בקול שהפנה אליהם מבטים זרים.

„ההוא שם בפניה, — לא משחק אתך טניס?”

רגי הישיר אל המזנון, נדחק בין אנשים לא־מוכרים, חדל לבקש סליחה מגבירות שהביטו בו בתמהון — שאולי היה רק תגובה על מבט תמה ומחוצף שלו עצמו — הרגיש תסיסה של הפקרות, של המוניות, כשהיא דבקה ומבעבעת גם בו. מצב הרוח הטוב התפתח. הנוחות של אי־ממה־להתגונן תפחה לאט לאט, שלחה אצבעות — עד כדי יש־מה־לתקוף־ולועזאזל־הכל, וזה היה מצב הרוח המתאים ביותר בשביל המזנון הארעי שלמולו בדיוק נקלע, דחוק ודחוס באין מוצא.

הערת הביניים הנוכחית תסתפק אולי בהצעת כותרת למאמר דרוש: „על דבר הקלות שבה מתקלפים בני השכבה התרבותית של ישראל הצעירה ממעטה גינוני התרבות שלהם, שהוא כשלעצמו מאד חביב עליהם — על מנת להיחשף בכל עריית התועלתיות המשועממת, גסת־הרוח, השבעה והמשוחררת מכל צורך רוחני אמיתי.”

רגי אכל בכל פה. מאחורי שולחן־משרד שנעשה מזנון לצורך השעה עמדה גברת בשחורים וניתחה תרנגול־הודו אפוי לנתחים קטנים, קטנים עד כדי צרות עין. אבל היא עצמה לא היתה בה צרות מכל סוג שהוא, ואף עמדה והוסיפה לנתח את העוף הגדול בשלוה של עוף גדול — בשעה שגברת דנור הצטרפה אל בעלה באצבעות מהירות, שרוקנו עד מהרה כמחצית המגש נתחי־בשר.

„ואיפה מישהו מהשגרירות? השגריר איננו פה?” פנתה דליה אל גברת־המזנון, ושוב התחוללה בו ברגי אחת התגובות המשובות של הערב: במקום להתקפד לנוכח הגילוי הדוחה של המוניות כזאת מצד אשתו, במקום לנשוק את שפתותיו ולאחל נישוך־לשון לבת זוגו — נדבק אף הוא בקלות דעתה, והוסיף משלו:

„מה יש? הוא חסר לך? בלעדיי אין לך תיאבון?”

ואפילו העובדה שהגברת שלמולם פתחה פיה והשתתפה בשיחה לא הפריעה לו. כמגלה סוד למקורביה, הציעה להם משהו טוב באמת. בתנועה זריזה־מורגלת של מעלימת־דבר מקצועית, הסיטה את קצה סכינה להרף־עין לכיוון מגש אחד שהיה מכוסה במפית נייר גדולה. דליה הסירה את הכיסוי — ושם נתגלה תל ראוי של פגי תאנים, חנוטות בציפוי נופת שקוף ונוצץ — דמות־תארה ופשר־טעמה של צפיחית בדבש.

„עם הבשר”, ליעסה דליה מלים ולשון בשפתיים אדומות, שוקקות, „טעם אותם עם הבשר ביחד.”

השמחה תבעה ליווי מתאים בשתיה.

ודוקא דוכן המשקאות בחדר קטן סמוך, היה פנוי מלקוחות ומצפיפות. אות נוסף, חשב רגי, לנחיתותו של הציבור: חוסר החוש האינסטינקטיבי, חוסר הידע הייתי אומר, חוסר ההשכלה החברתית, חוסר המנהיגות העצמית — לעבור ממקום למקום, להתחלק באופן הרמוני בין המשקאות ובין המזון, לצרף שיחת־תרבות עם סקר מהיר של מצב ההגשה, בקצרה: לעזור למארח שיצליח לארח.

אבל מצב־הרוח כבר היה כה טוב, עד כי גם אבני־נגף הפכו לשלבי־סולם. הם התלוצצו עם המוגת על דבר העדר הלקוחות ומידת עלבונה בנידון, דליה תהתה על טיבו של המשקה האדמדם באותו קנקן כרסני שניצב מן הצד, רגי הזמין ויסקי ללא קרח וללא סודה, ועם כוסותיהם בידיהם התקדמו שוב לעבר המהומה הדחוסה והאדישה, שעדיין היתה מתעמסת והולכת, בלא סימן של ראשית הקלה.

„בעצם לאן?”

„אי אפשר לשתות בלי לאכול משהו!“

וכמו נמצצו אל תוך שיכולת-ברוך — כבר לא יכלו להיחלק. התנועה היתה עכשיו כתנועת החומר, איטית ומעורבלת וודאי גם נכנעת לחוקיה המסתוריים. לאט-לאט נדחה גב שהיה תקוע בתוך הפרצוף, לאט-לאט בצבצו במקומו כתפיים עטויות פרווה של גברת, וכאילו הרצפה שלמטה היא היא הנעה והסובבת והמסובבת — הנה גם זה נתחלף ושוב משהו אחר. משהו מוזר ביותר, פרצוף מוכר, פרצוף של מושבניק, שאינו שייך — אבל מוכר בהחלט. יהודי נמוך קומה, בחולצה לבנה פתוחה — קרחתו שזופה עד סומק וזר של שיבה עוטר לה. ואכן, דליה כבר היתה שקועה בשיחה עירנית עם בת-זוגו של זה, ואילו זה עצמו גם הוא הכיר את רג'י והאיר לו פנים טובות ועינים חמות.

„היית בצפת?“

„כן“, השיבו רג'י, והוא מאמץ מוחו לסחוט קמצוץ של רמז וזכרון, כי אמנם זכור וראוי להיות זכור, זאת ידע, אבל מי והיכן בדיוק וכולי — ודוקא דליה הנהגית, המאושרת, האנוכית — וכמה היא יפה ומהודרת ליד האכרה הזקנה הזאת — היא כבר, כרגיל, בתוך תוכה של בריכת-שחיה חברתית חמימה ונעימה. „כן“, השיבו אפוא רג'י אבל בתוספת מהתלה, למען פתח חמיקה, „עוד בימי המקובלים“.

או שלא שמע, או שלא הבין — ואולי הוא מאלה הלאטינו, שאינם בקיאים כל כך בחכמת הנסתר?

„היה יפה“, אמר המושבניק, „היה מעמד יפה ומרומם“.

„מעמד“, חשב רג'י, מה זה יכול להיות? — והאיש כנראה בכל זאת ירחמיאל בעל לשון כלשהי, אמנם מיושנת.

ועל כן (צפת, לנסיון) אמר: „הא, כן. השיכונים החדשים בכלל. אבל דוקא שם אני לא...“

„נטער“, אמר המושבניק.

„כן, והדשאים בכלל“, תפס רג'י חוט כלשהו, „עכשיו העולים החדשים מבחינת הטיפול שהם מקבלים“.

הנה זימנה הצפיפות הסובבת לאיטה מעין קרש הצלה: עתונאי שאמנם לאו דוקא מן השורה הראשונה הוא, אבל עתונאי מכל מקום, גבר בעל הידור עיף ומרושל, כלאחר יום-עבודה מיגע, משקפיים עבים במסגרת עבה — וכולו מדובלל כחית-בית נוחה.

„מה נשמע? למה אחרת?“

„אני פה מהתחלה“.

ואיש משניהם לא ידע מי שאל את השאלה ומי השיב את התשובה.

„והעסקים בכלל?“

„איך אצלך? מה עושים עכשיו?“

פתאום תפס רג'י כי ההוא, העתונאי העיף, אינו זוכר מי הוא, אינו זוכר מי הוא הגבר הזה שנטפל אליו פתאום מתוך אינטימיות כזאת ונוזף בו על שאיחר ושאלו איך העסקים. איזה עסקים? מה פתאום דוקא עסקים?

אבל דוקא. כי דוקא עכשיו נזכר רג'י מי הוא המושבניק, ושמה שנזכר, ושמה בכלל עוד יותר משהיה שמח אפילו קודם, שכבר היה בהחלט שמח. היתכן כי כוסית ויסקי אחת עשתה בו משהו? מכל מקום הוא זכר: הרי זה הגיס. כן הגיס של מישוה. וזאת הגוצה על ידו הרי היא אשתו — כלומר היא היא האחות הידועה של אותו מישוה. שהוא המישהו הוא ודאי באמת משהו, ובאמת כן, פתאום — נדמה משום מה שזה חשוב, שזה אחר, שזה משום מה לא שייך לכל הנעשה כאן, אף-על-פי שהזוג כמובן כאן.

„היה גם ראש הממשלה“, אמר המושבניק, „האם הנוער זוכר אותו. סיפרו ש...“.

והעתונאי דוקא נדחף שוב למולו, חשוף במבוכה ובאין ישע יותר מידידו הלא־מוכר לו, וזקוק מאד לידיד. ואומר: „אני בא מהמערכת“.

„האניה התחילה להתמלא“, שמע רג'י באוזן אחת מאצל המושבניק שסיפר על הנטיעה שהיתה בצפת שבה השתתף ראש הממשלה ושאל אם הנורע זוכר ש... „שהו חדש?“ שאל רג'י את העתונאי, ופתאום לא היה בטוח אם הוא מכיר אותו. זילברשטיין או שופרמינץ — ובאיזה עתון?

„הם נכנסו לנמל של הדייגים. הוא התנדב לרדת לחוף. הרי הוא דיבר קסטילינאית כמו ספרדי מבטן ומלידה...“

רג'י שמע פחות ופחות ממה שטרטר לו העתונאי, אף כי הלה נעשה נדיב כמו חבית־יין שנפגעה, והשפיק משהו על משרד החוץ ועל ידיעות שנתבקש לא לפרסם... ובה בשעה התאמץ יותר ויותר לקלוט את שיחת אשתו עם אשת המושבניק.

„אחיו היה פה. כן הוא ביקר בארץ, אבל לא רצה לראות שום דבר. הציונות איננה מעניינת אותו. הוא בא לבקר את האמא הזקנה וזה הכל... קומוניסט נשאר קומוניסט...“

„הבית?“ שאלה דליה, ובקולה שמע רג'י אותה נימה רכה שהתחילה לזוע גם בליבו.

„כן“, אמרה האשה הקטנה שלמולה, ובעלה האיכר הטוב הוסיף: „ושבעה נינים“.

ודיבר העתונאי: „יעבירו אותו למשרה יותר גבוהה, זה נמסר לי ממקור...“

„למה לא?“ אמר רג'י.

„המנוול הזה הוא מוכשר מאד“.

„דינה בקיבוץ. שני בנים. הגדול הוא אנריקו. כן, הגדול. על שם הדוד. אחרי שנהרג. השנים עוברות. עד היום לא ידוע“.

סוף־סוף. נאמר השם. השם המפורש — וכמו נחלץ קץ מן הבשר. כמו הולבש סוף־סוף בורג סרבני למקומו. אנריקו! אי־אפשר היה להימלט מכך. ימים אחדים קודם לכן נערך טקס נטיעת יער על שם אנריקו, גיבורה של יהדות אמריקה הלאטינית, בונה קיבוץ תל־חיים שבגליל, שליח ההעפלה, איש המחתרת והבריחה, שנעלם יום אחד בנסותו להגיע אל יהודי אירופה דרך בולגריה, בסירה, במעלה הדנובה. יער של ארנים סנטימנטאליים — אי אפשר היה להימלט מהם. זה עמד כאן בתוך הדחקות המטומטת כמו הוויה יחידה שיש לה פשר בעולם ויש לה ממשות בעולם. זה קרה עכשיו, ביום זה בשנת 1965, יותר משקרו כל שאר המקרים כביכול, בגיהנום המתוק הדיפלומטי הזה.

„לא“, אמר המושבניק, שעכשיו כבר ידע רג'י את שמו, שכל נופו וסביבתו כבר היו נתונים באור גובר של התפכחות, „האח השלישי הוא שהיה טייס. יותר נכון לומר — מומחה לתעופה“. נדמה היה לו לרג'י שעוקרים עץ אדיר ביער. שעץ אדיר ביער עוקר את עצמו, מושך עמו את שרשיו וענפיו, מושך ונשלף מתוך האדמה בקול קריעה ואין קץ לשרשים ואין קץ להימשכות, להינתקות, ועם השרשים נשלף בהתיגעות גדולה היער כולו, עוד ועוד עצים מכל צד ומכל עבר, ואדמת היער כמרבד, נגררת ונמשכת גם היא — עולם שלם נגרר ונעקר, ואנריקו הוא עולם שלם, ואנריקו הוא יער שנעקר עם אדמת מטעו, ואנריקו בכל האכזריות, בכל הדביקות, בכל העיוורון — סוחף עמו את כל שבט בני ליאונה, ומה נותר מכל השבט העצום והגדול? — קרעי חיים, אודים. ילדים, נינים, נכדים.

אבל גם נדמה וגם זכור — הם פיטומי מלים. הדברים היו. הדברים העתיקים שהיו לפני — היו עכשיו. שוב. הם היו בעצם עמידה זו שעמד זוג צעיר למול זוג זקן, בעצם הפגישה בין אלה הארבעה, בעצם זימונה — החולף אולי, הארעי בודאי — של מולקולה חברתית זו, שאין היא ניכרת בשום שוני כלפי חוץ אבל היא עושה את שותפיה אחרים לעצמם למלוא משך קיומה המהבהב.

כי הכוח שהעניק אחדות למולקולה בת ארבע הפרודות הללו — היה גבר יהודי שנהרג לפני יותר מעשרים שנה בבולגריה, על הדנובה, בבגדי דייג. הם לא היו מכירים אלה את אלה אלמלי אנריקו, הזקנים לא היו מזדמנים במקום זה אלמלי אנריקו, אלמלי השייכות לבית ליאונה, ומה שקובע מכל: הם לא היו מתעכבים זה למול זה תוך איתות הדדי של סימני חיים, תוך שפיעה הדדית של חום ורצון טוב — אלמלי כוח החיים העצום, האקטואלי, המכריע, שעדיין שפע מדמותו של אנריקו.

ועל כן אין זו העלאת זכרונות, אין זה דמדום דמויות רחוקות. זוהי הוויה קיימת, ישית. ההליכה בבוקר לעבודת-המשק, בדרך אל בית החרושת, וממנה והלאה אל הנגריה המכנית הגדולה — וממנה והלאה אל מטעית-התפוחים ואל תלית-הסלע. המשתלות אפלות-הירק של צמחי מינתה על מלוא שטחו של המדרון, אשר בראשו הבנין הלבן. הבנין הלבן שאגדות הילכו עליו בין הפלמחאים האורחים, כל זמן שהיו חדשים במשק ומגששים דרכם — כי על כן מבודד היה ומרוחק משאר בניני המשק, ומוקף היה משתלות וחלקות אספסת — ממש כארמון שבאגדה, מופרש וגבוה מעל משכנות-צמיתיו. עד שרבו בוקרית-ההליכה לעבודה בבית-החרושת או בנגריה, עד שנפתחו לאט-לאט סתומותיו של המשק — ונפתחה גם אגדת הבנין הלבן הבודד, לאמור: כאן בני משפחתו של אנריקו, קרוביו שנסעו ובאו אחריו להיות עמו — שכך עקר העץ וכך עקר עמו והוליד עמו יער שלם על שרשיו, כל שבט ליאונה אחריו — ואף כי אינם חברים בקיבוץ, הרי שכנים הם לאחיהם הגדול ולחבריו, ושכנות של קרקע — פיענחה עצמה האגדה — שכנות של קרקע אף היא מעין ברית, ואולי היא הברית, ואולי מימות עולם אין חברות ואין ברית גדולה מזו של שכנים בקרקע. והוא אשר אירע: — הקיבוץ ויושבויו נשתגרו מעט מעט על דעתם ועל חוויתם של הפלמחאים האורחים, ואילו הבנין הלבן נשאר חגיגי, הוסיף לעטות הילה של אגדה. אמרו: כמה עשירים היו בית ליאונה בארצם. אמרו: הסתכל בבנין וראית על מה ויתר אנריקו כשעלה יחף לארץ ולגליל. אמרו: עדיין בכוחו להשמיע מילה ולרוקן כיסיהם של כל עשירי ארצו. אמרו: ואת אנריקו עצמו פגשת? ועכשיו הנה הם כאן, בעל הבית הלבן ובעלת הבית הלבן, כמו מושבניק וכמו איכרה בבגדיהם המשושמים הרבה — והנה מספרים הם שכבר הבית יצא מרשותם מזמן, בית נוער עולה חדש הוא, ואין לא שדה אספסת ולא משתלה, אלא שיכונים סביב. כך, הגה רג'י ברגע של פיוט, כך עומד הוא שם הבנין הלבן שלנו — נדהם ובודד בתוך ים הקיבוץ שגאה והציף אותו מכל צד.

מאחורי תלו של הבנין, במקום שהמדרון השתפל מזרחה, לעבר נוף-האגם המרחיק — היתה מחצבה נטושה, קיר עצום מזה וכיכר מוגנת משלושה צדדים לרגליו. שם היו מחזורי-האימונים עורכים את מפקדיהם. כשבא פתאום האיש הגוף עלה ושקע גל של לחישות: הוא. היה בצבא הבריטי, עשה מלאכה טובה כל-כך — שהשליכו אותו, אף כי היה הטוב בקצינים, מאז כבר הספיק לעלות בסוריה ובתורכיה ובתוך חדשיים שלושה — הוא הוא שהניע את השיירות הללו של יהודים על טפס וזקניהם, שאנו כאן בגליל קולטים אותם לילה לילה, ועכשיו עמד בתוך עיגולם — כי אמר המ"פ: „שבו, הצטופפו...“, ידיו שלובות מאחורי גבו והמשקפיים שלעיניו מתבהקות לרגעים באור המדורה. ואמר: אינני יודע איך להגיד לכם מה שאני חייב להגיד לכם היום. היטלר מפסיד בכל החזיתות, אבל הוא מנצח בחזית אחת — בחזית שלנו. בחזית היהודית, חברים. אירופה כולה היא בית מוות גדול אחד, חברים. הגעתי עד הקיר, הייתי מאלה הבודדים מאתנו שהתקרבו עד הקיר — שמאחוריו שומעים את הצעקות, שמאחוריו מגיעות הקריאות, שמאחוריו מתחוללות הזוועות. נצמדנו אל הקיר הזה, חברים — בתורכיה על גבול אירופה. נצמדנו אל הקיר. אבל יכולנו רק לשמוע. לעזור לא יכולנו. כי אין פתח. אין שום דלת. ואיש לא יפתח לנו שום פתח. ואנחנו צריכים להבקיע דרך הקיר, חברים. להבקיע

דרך הקיר ולהציל מה שאפשר להציל ולעזור מה שאפשר לעזור, מפני שיש כאן טעות, חברים, יש כאן טעות מחרידה, טראגית. מפני שאם נחכה עד שננצח את היטלר — לא יהיה את מי להציל, ככה זה בנוי שם, ככה זה מתוכנן שם. לא יהיה את מי להציל, לא יהיה את מי להכניס לבית שאנחנו מכינים כאן. בדרך שהגיעו אלינו הצעות, באותו סדק צר שהגיעו אלינו קריאות העזרה, בדרך הזאת אנחנו צריכים לחדור פנימה. ואני רוצה למסור לכם כמה מהדברים שהגיעו אלינו...

הם שמעו אז בפעם הראשונה, על מה שנקרא אחר כך „השואה“, ועכשיו אמר הגיס, כי עומדים לתרגם את ספרו של אנריקו לאנגלית. איזו אמריקאית עשירה, שנודדת בעולם ועושה מעשים טובים, שמעה עליו וציוותה לתרגם בשבילה את ספרו ונלהבה והחליטה להדפיסו. „כן הוא הספיק לכתוב ספרים“, אמרה אחותו של אנריקו, זקנה ונמוכה וכמו איכרה, וכל ההצטופפות וההתגודדות שמסביב לא נגעה אליה, „כן הוא הספיק לכתוב ספרים. אבל הספר הזה, היפה ביותר, הופיע רק אחרי מותו“.

מגש ועליו כוסות משקה נדחק והתקדם בין העומדים, ובעקבותיו מגישתו אדישתו. רג'י ביצע במהירות מעשה חליפין — הניח ריקתו ונטל מלאה. „ואתה?“ שאל את הזקן שאצלו. „אצלנו היה לכל ילד חדר“, ענתה הזקנה לשאלה של דליה, „מגיל צעיר. עם ספרים, הרבה ספרים“.

„בן שלוש עשרה“, סיפר הזקן, „חיבר אנריקו מחקר היסטורי. מילא מאות עמודים בכתב צפוף. ביקש להוכיח ואף הוכיח בראיות מכריעות, כי כל המלחמות הגדולות והמפורסמות של ההיסטוריה התחוללו בטעות, כי נסתיימו באסון לשני הצדדים, כי הונהגו באוילות — וכי ניתן היה לפתור את כל הקשיים שגרמו להן בדרכי שלום ובתוצאות טובות יותר לשני הצדדים. אגב, המשפט הארוך הזה שאמרתי לך אני יודע אותו בעל פה מסיבה פשוטה: זה הוא השם של המחקר, תרגמתי אותו לעברית בשביל הנכדים שלי. הם אינם מאמינים כשאני מספר להם שאנריקו היה — פאציפיסט מושבע“.

„סוכר“, אמרה אשתו ברגע זה לדליה, „אבי עשה את כל הכסף שלו מעסקי סוכר. קודם קובה ואחר כך כל אמריקה הלאטינית. אבל היום לא נשאר מזה הרבה“.

ושני אלה בבת אחת — הפאציפיזם והסוכר — במין השתלבות צורמת ולא נכונה של תאונה — החזירו שוב את הימים ההם. כשהמשק סיפק ריבות של תפוחים ושיזפים לצבא הבריטי, וכל ילד ידע שגונבים סוכר שהונפק לשם כך מטעם הצבא וגונבים עץ שהונפק לשם ייצור תיבות, אבל כל ילד ידע גם שהסוכר והעץ יבנו בתים ויקימו ביצורים ויקלטו עולים ויחנכו ילדים שילכו אחר כך למלחמה, לא הבריטית אלא נגד הבריטים, המלחמה שלנו. וכשעבדו בנגריה המכנית הגדולה ראו הפלמחאים ראה היטב כיצד נשלחים רק נסריהפסולת לעשיית תיבות האריזה, ואילו גזעי הטיבים השונים נשלחים למחסני הבנייה למשמרת, ויש שהעסיקו אחד ממשרי-האימים לחיטובן וליטושן של אלות קפ"פ בשביל הפלוגה כולה, ואגב עשיית-אלות נשמעו סיפורי אלות, כגון אותו סיפור על אנריקו הפאציפיסט, שממיו הראשונים בארץ הלך להתחבר ולהתרועע עם שבטי-ערב שבסביבה ועשה לו הרבה נפשות ידידים ביניהם, וכיצד בימי מהומה, בימי מאורעות צ"ר-צ"ח, גם בצאתו לשמירה סירב לשאת רובה או כל נשק-אש או סכין — ורק אלה לקח, מטה עץ כרות כדרך הרועים, למשענת ולמגן גם יחד — וכך היה יוצא לשמירה, בלילות של אש ודמים בדרכים ובבית.

בשבתות היפות, ופעמים גם בשעות מנוחת בין-הערביים של ימות החול — ראו אז את אנריקו במשק, בחדר האוכל או גם בדשא שלפני חדרו, בחברת האשה היפה שלו והילדים היפים, הגאים, שלו. על אלה, גם על אלה, נתעכבה המחשבה, ושמעו אז וציירו שמרועה לשמועה עד לתמונה הזיוונית, הנהירה, של בית עשיר ומאושר, של אהבת עלם ועלמה מימי

נעוריהם עד לכתם ארצה הקיבוצה עד ביתם וילדיהם כאן — שהנה בעצם גם כאן מה חסר להם, הרי זה גוה־שאננים.

והיה נוח למדי לרגי' של אותם הימים. ומסתבר אפוא שלא היה שונה אז הרבה ממה שהוא היום — נוח למדי היה לו להיווכח בינו לבין עצמו ולסכם ולומר, כי הנה גם הוא, גם אנריקו, גם זה אשר שמע את הזעקות מעבר לכותל החסום, גם הוא איכשהו מסתדר לו עם הזוועות וממשיך בכל זאת וחי, ולוקח לפעמים הוספה בחדר האוכל ומשתעשע עם ילדיו, וודאי גם חולק עם אשתו היפה את יצועו.

עד שהלך יום אחד, בחשאי בל ידע גם מקורב־מקורבים, ורק לאחר שהכל תם, החיים והסכנות גם יחד, רק ברבות השנים נודע הדבר, כי במשך כל הימים הזיווניים האלה, בתוך כל אותן שבתות של אושר — היה אנריקו נתון כולו בהכנות למבצע הגדול של הגיחה אל תוך בית המוות של אירופה, ואמנם הבקיע את הקיר עם חבורת נבחריו נאמניו, ואמנם הגיע ועשה, ועל הדגובה נהרג, בחותרם פנימה במעלה הנהר אל תוך תוכו של בית המוות, שם נהרג ואין יודע מקום קבורתו עד היום.

„אמנם“, אמר הזקן, „קשה לדעת אם ימצא היום...“ רגי' לא שמע את המשך דבריו. קבוצה של מפספטי־אמריקאית נכנסה, חצתה את הקהל כמו סיעה של אוזים החוצה את האוויר הירקרק, הגבה מעל לאגם רדום. פתאום היה ברור כלי־כך איפה יש פה אצילות אמיתית, וברגי' נפתחה איזו בהירות של סיפוק. שמחתו נעשתה עכשיו חריפה ומשובחת, שמחה שאינה תלויה בדבר מן הדברים שליבוה בראשיתה. באותה בהירות ובאותו סיפוק ראה עכשיו את עצמו בין היהודיות הזקנות. כפי שראוהו האמריקאים בודאי: אחד משלהן, אחד ממחיצתן. כך ראה עכשיו את התכשיטים הנושנים, את מקלעות השיער הכבדות. כך ראה עכשיו את הערב הזה — ערב אמיתי של אצילים. כי ענק כמו זה, כי עינים כמו אלה, כי מטה־משענת כמו זה לאותה זקנה, כי אלה קלטתרי הפנים המשוכים, האפלים משהו, כי קצב המלמול הזה, כמו נמשך מימות עולם ואינו נפסק לעולם ולעולם לא יפסק, כי הענווה הזאת, ההתבטלות הזאת של הצעירים ליד זקניהם — הרי כל אלה מדברים בשם דירות גדולות, סגורות, מפתיעות בתוך בתיהן הנושנים, סודיות מעל סימטאותיהן הצרות, הרי כל אלה מדברים בשם של רהיטים כבדי־עץ, מראות עגולות במסגרות נחושת מפותחה, בשם של ארונות ספרים, של מגירות מדיפות ריח קדומים בהיפתחן, כל אלה אומרים תרבות של דורות, ואם לעזאזל יש אי פה בעולם משמעות למלים החבוטות — הרי כאן היא זאת פינת־הנידחת של המשמעות: תרבות של דורות שממנה יצא אנריקו.

היה אז רגע טוב באמת, כי השמחה הכירה את עצמה וידעה מה היא: איחוד הניגודים. אוהב אשתו וילדיו — הוא שעזב אותם. יודע הנוחיות, בחיר־החיים היפים — הוא שויתר עליהם. מילדותו, סיפרו, כבר היה אנריקו חבר לאשתו. שני חברי תנועת הנוער הלכו ביחד אל המעולים והיקרים בקונצרטים, רכשו את המשובחים בספרי האמנות. לאמור — משהו חופשי, משהו פנוי ממועקה ומגורמים, משהו נקי מהסברים של לחץ ודחף ורקע מתאים — חיים באור אידיאלי. ועל כן גם קרבן שלם. ועל כן גם אולי לא קרבן כלל, אלא המשך המיצוי העמוק ביותר של טעם הקיום. בהיפוך למה שהוא בימינו ואצלנו, שגיבורינו מקריבים את חייהם בנפש רצוצה, בהיפוך לאותה גבורת־אף־על־פי שבאופנה, כפי שהוא בימינו, שהגיבור מתחבט ומתלבט ועוד שאר הסגולות הנאות של הגיבור שהוא בן־אדם וכולי — היה זה אז קרבן שלם. בבהירות ובנפש שלמה הביאו את הקרבן, וכך נראה הדבר: משהו גבוה, חלק־שיישי, בתוך גן. משעולים מרשרשי עלים בגן. מעקה מרפסת עשוי עמודיות ביטון בעלות גורת־כד צרה. ברזי מים בבריכה כצואר הברבור. ונער מהלך בגן, תחת שמים בהירים צוננים, ובעד הוילון שהופרח ברוח — צילילי פסנתר־הנערה מבית. הכל פתוח, נתון, מלא, הכל שליו ונכון — ואת זה, את

כל זה רוצים להקריב, אצים להקריב — כי כשיש סוף־סוף פעם למישהו הכל, כשהושג הכל, כשיש רק מה לאבד ואין כבר יותר מה להשיג — אז לא נותר בעולם ובחיים אלא דחף אחד: לתת.

קצת מבוויש בעצמו ובעליונותו חמק רג' עם אשתו ויצא בלא גינוי־פרידה אל הגשם שהיה בחוץ. אבל שמחה הריהי בסופו של דבר רק שמחה, ועל כן דבקה גם באשתו — וכשהרדיו נפצח במשך־הזרם של נגינות קלות, נסעו להם ככה הביתה מפזמים, שתויים במקצת, מנקשים את קצב השמחה, זה על ההגה וזו על אבזם־ארנקה שבחיקה.

ג. הצצה אל החווה

ערפל או גשם דק היו תלויים באויר כשהגיעה מכוניתם של הדנורים אל פתח ביתם. „כמו בחוץ לארץ“, אמר. „לונדון“, אמרה, ולהרצ־עין לא היה רצון לצאת אל תוך מהות ספוגית זו, שאור־הפנסים אבד בה כמו בתוך מערה אינסופית. כשכיבה רג' את הפנסים, נדמה היה שהאור עוד נאחו אי שם באבכות האד המתרחקות.

אבל מנורתה של דלת־הכניסה הוסיפה לבעור — ובבת־אחת נשלפו האיש ואשתו אל מציאות הבית כמו מקודש לחול: דיבור מועט, תנועות למודות ומהירות — כשני חלקי־מכונה שכל אחד מהם מבצע את תפקידו בשלימות, תוך ביטחון גמור בשלמותו אך גם באי־תלותו של השני. הוא נעל את דלתות־המכונית (לחות וחלקלקות, ערפל), היא פתחה את שער הברזל (רטוב בחיספוס הצונן, גשם דק), הוא אץ, הדביקה, הקדימה מצלצל במפתחותיו — פתח את הדלת, דחה אותה פנימה, ועמד הצידה להניחה שתיכנס לפניו.

היא נכנסה והדליקה את אורו הפנימי של חדר הכניסה.

הוא נכנס וכיבה את האור החיצוני.

היא הסירה מעיל וזרקה על כסא ארנק, כפפות, מטריה.

הוא הסיר מעיל וזרקו על כורסה.

כבר ידו בעניבה — היא בדרכה אל המטבח. עודו מרופף עניבתו תוך משיכתה אנה ואנה סביב צוארו, פסע והציץ בעד הדלת הפתוחה אל חדר הבת הגדולה

היא מכבה את עינו האדומה של דוד החשמל, הוא מתקן את השמיכה שנשמטה בחדר הילדים השני מעל הבן הקטן. היא מהדקת סגירתו של תריס (קר ושגעון פרטי) בחדר השינה, הוא פותח חלון (לאזורר) במטבח.

נותרה פעולה אחת שחייבת היתה להתבצע מדי לילה, עם נעילת יום החיים, ואשר עליה ניטש גם הערב, כתמיד, מאבק סמוי וחרישי: הוצאת בקבוקי־החלב החוצה, אל המרפסת שבחזית הבית. זה היה ריב דק ועדין, שתפקידו היה להכריע לא רק מי יטרח עתה להרים את התריס הכבד אל המרפסת ולצאת שוב אל הלילה הקר, אלא גם מי יפריש מארנקו את הפרוטות הנלוות אל הבקבוקים הריקים. מבלי להתמכר כאן להערת ביניים מפורטת, שהפעם באמת עשויה היא להכביד על מהלך המאורעות העומד בקרוב להגיע לשיאו המרתק, חייב המחבר לציין רק זאת, לבל ייראה כמגזים בחשיבותו של מאבק בקבוקי־החלב: לא היה זה אלא הד בן הד מן המאבק המכרסם בקיומן של כל האומות המפותחות כסרטן ממאיר, המאבק בין הגבר המאשים את אשתו כי היא מוציאה יותר מדי לבין האשה המאשימה את בעלה כי הוא מכניס פחות מדי.

מכל מקום, הערב הספיק רג' לחמוק אל חדר־עבודתו ולהעלות בו אור בטרם התחילה דליה להתקין את המצעות לשינה בחדר־המיטות, ולפיכך היה ברור בעוד מועד כי נתון הוא באיזו התעסקות מאוחרת שאין לדחותה, ושעל כן לא עליו הוצאת הבקבוקים הלילה.

וכדי שלא תהא זו סתם העמדת פנים, אמנם מצא מכתב שלא השיב עליו, ועל כן אמנם ישב אל שולחנו והפשיל את עטו, בשעה ששמע את נקישות הבקבוקים הנאספים ביד אשתו. וחזר וקרא את מכתבו של אותו נודניק בשעה שחלפה אשתו על פני דלתו בדרכה אל דלת המרפסת, וכמעט גמר בדעתו למעך את המכתב ולא להשיב עליו כלל, בשעה שאשתו נגעה ברצועת-התריס —

ואז שמע את צעקתה.

צעקה לא מובנת, כי על כן מצא עצמו נידח מפעולה, מעוכב, קפוא על מקומו — כאילו מצפה להבהרה, או אולי גם לצעקה שנייה.

והשניה באה, קצרת רוח, תמהה: „רגי'!”

באיחור קפץ על רגליו: „מה יש?”, אבל הפעם באמת לא המתין לתשובה אלא מיהר אל החדר השני, ושם עמדה דליה בחלוקה, בוהה למול התריס הסגור.

„מה קרה?”

„גנב!” פסקה בחריפות, כאילו לא רק האחריות לטיפול במצב מבחיל זה עליו היא, אלא גם האחריות להתהוותו.

רגי' משך מעט ברצועת התריס, כדי יכולת להציץ בעדו אל המרפסת, שאור חדרו הטיל בה ציהבון משונה, ספוג ערפל. הוא לא ראה שום דבר אבל אשתו רגשה: „אני התקרבותי מבפנים הוא התקרב מבחוץ. הנה, אל התריס, בתוך המרפסת, גבוה...”

ענף מענפי האורן השכן למרפסת נגמש וקד עם הרוח, כשהוא מסתיר לסירוגין את אור פנסו של הרחוב, אך לבד מזאת היה קיפאון גמור מסביב, אך לא רחש או ניע.

נדמה היה שהיא מנסה לשכנע משהו: „אני אומרת לך שזהו גנב. ברגע שצעקתי רץ אחורה, קפץ לחצר. אולי הוא בחצר... אולי הוא בחצר... אולי זה אחד — היה בלי מעיל, רגי' עשה משהו”.

רגי' הרים את התריס במשיכה אחת ופרץ אל המרפסת. שום דבר. רץ עד לקצה, עלה על מעקה השיש הרחב. מבט ימינה, מבט שמאלה — שום דבר.

האשה העלתה אורות הבית. הבעל רץ והקיף את החצר, הבהיל חתולים מרצצם, נתקל — כמו תמיד — בחוט כביסה, קילל — הגיח לרגע אל הרחוב. המכונית עמדה על מקומה, הרחוב היה ריק. מעבר לסימטת העפר שהוליכה אל המגרשים הריקים, אל השדות — עמד דומם ואפל בית השכנים. ובכן? בבית עמדה דליה על דעתה: זה היה גנב. הוא היה גבוה. הוא נמצא על מרפסת ברגע שהיא קרבה אל התריס, ואף פסע לעבר התריס. הוא היה לבוש אפודה שחורה, מכל מקום משהו שחור היה מהודק לגופו. ללא כובע.

בינתיים גברה מהות הגשם שבאוויר על מהות הערפל — והטיפות התחילו נשמעות מעל ענפי העצים, מעל הדשא. מה אפשר היה לעשות?

דליה: „אני לא אוכל לישון”.

רגי': „יש שיטות הרדמה”.

היא אף פעם לא אהבה את רמזיו על תפקידי הגבר במיטה, אבל הפעם נתנה בו מבט שבקושי ייצג את מה שעמד לה על קצה לשונה: „מסתובב פה גנב, זה לא צחוק”.

„מה אפשר לעשות?” נטל על עצמו את רפיון-היד, שבעצם ביטא את המצב האוביקטיבי. ואמנם, מיד ראתה בכך הצהרת-כניעה אישית.

„אם לא הייתי צועקת היה מרים את התריס. אם היינו מאחרים קצת לחזור הביתה...”

„גרשנו אותו, מה את רוצה?”

„וזה לא מוכרח להיות גנב סתם. זה יכול להיות הרבה יותר גרוע. ראיתי אותו. לא נבהלתי. צעקתי — אבל הוא עוד מסתובב”.

לא היה מוצא. רג'י חייג 999, והדבר ענה, והדבר רשם מפיו את השם והכתובת וטיב העניין. והדבר הגיע כעבור עשר דקות, ממש לא ייאמן. הם שמעו קול קורא ברחוב: „איפה פה תנור, אדון תנור?“ — וכשיצא רג'י אל החצר, כבר פסע ונכנס איש משטרה חגיגי במשעול האבן שבין ערוגות הפרחים. „אדון תנור?“ „דנור“.

דליה הצטרפה מזה ושוטר אחר, צעיר יותר, דק יותר, הצטרף משם. החבורה כולה נראתה יפה באורה של המרפסת, שלא כובה כמובן מאז שעת־ההתרגשות. הסמל והשוטר היו ממש תאוה־לעיניים, לבושם היה מסודר, הדוק על גופם. נעליהם היו מצוחצחות, שניהם היו רזים, גרומים. במבט חטוף אפשר היה להכלילם בתמונת הניידת שעמדה ברקע כגוש שחור: חדשה, מוצקה, עזת קוים תכליתיים. לעומתם היה זוג בעלי־הבית קצת זקן, קצת מבוהל, והרבה מרושל ורפוי. „אשתי“, התחיל רג'י, וחשב: היא בחלוק ופיג'מה במחיצתם של אלה! „נא להראות מקום המקרה“, אמר הראשון שבהם, למען יהיה ברור כי החקירה נתונה בידו. „כאן, על המרפסת“, אמרה דליה.

השניים כבר קפצו, זה אחר זה, מן הדשא אל המרפסת הנמוכה — בשתי קפיצות מתואמות. רג'י ליווה את דליה פנימה, ומתוך הבית יצאו בהרמת התריס אל המרפסת, שהשניים כבר עבדו בה עבודתם הרצינית. הסמל פלט חרש הוראות קצרות, ושוטרו נשמע לו בזריות. אז הטיל הסמל אור־פנס חזק על פני הדשא שלמרגלות המרפסת — והשוטר קפץ שמה וגחן על הקרקע. הם נראו כמבצעי מחול של השבעת רוחות. או כאיש וכלבו בקצה השרשרת. „אפשר לראות משהו אחרי הגשם?“ העז רג'י להביע פקפוק. „אדוני“, זרק לו הסמל לעברו, בעוד ידו מוסיפה להוליך את אור הפנס למטה, כאחד שעומד ומשקה את גנו ותוך כך מדבר אל שכנו, „הגברת העידה כי הפורץ עלה על הבלקון ואחר כך ירד ממנו באמצעות קפיצה“.

„איך הוא עלה לא ראיתי. אולי הוא היה שם הרבה זמן...“ „לא משנה, גברת“, הרחיק הסמל את קרן אורו עד הגדר, „פעולת הקפיצה נראתה בבירור. וזה כשקופצים הכל מתקבל על הדעת באפשרות שיקרה, דהיינו נפילת חפץ אישי...“ השוטר חזר אליה, בין אצבעותיו משהו שביקש לראותו באור חזק יותר. „זה שלנו“, אמר רג'י. היה זה שבר אחד מצעצועי הרבים, הרבים מדי, של דורי. הסמל כיבה את הפנס, השוטר חזר ועלה אל המרפסת. „עוד שאלה אחת, גברת“, אמר הסמל, „האם לפי מיטב הכרתך זה היה יהודי או זה היה ערבי איך את חושבת?“ „ערבי?“ תמחה ומיד נבהלה את הבהלה אשר החמיצה בשעתה, מקוצר הדמיון. „איך היא יכולה להבדיל אם זהו יהודי או ערבי?“ בא רג'י לעזרתה בעיוורון של בעל מסור, ואמנם לא היה עשוי לשער מהי הפחת שנפל לתוכה.

„איך יכולה להבדיל בין יהודי ובין ערבי?“ נעץ בו הסמל שאלת־קריאה, „איך יכולה לא להבדיל בין יהודי ובין ערבי, מה זה כבר אין הבדל ניכר־לעין? מארבעה קילומטר אתה תראה לי דמות אדם בשטח אני תיכף מזהה לך יהודי או ערבי...“ רג'י הספיק לבלום עצמו בטרם נפלטה מפיו טענת הנגד הבאה. „אבל יש יהודים שנראים...“ ואחר כך עבר בו רטט, בשל עוצמת־הבלימה, בשל סיפוק עצמי, אבל קצת גם בשל בושה קלה, משום מה. תחת זאת שאל, כתלמיד העומד בפני רבו: „יש לך איזו השערה?“ „לא השערה“, אמר הסמל וחיוכו עשה בפניו המתוחים מה שעושה אבן בזוגית, „חשד מבוסס“.

„דהיינו?“

„דהיינו המציץ“, פסק הסמל, ובשמינית מבט קיבל את מנוד ראשו, המסכים, המאושר כמעט, של השוטר.

„המציץ?“

„יש לי בכל לילה מקרה מציץ אחד או שניים, דהיינו אדם משוטט שמציץ באורח בלתי חוקי על ידי חדירה לנכס פרטי, אלה הולכים לך בלילה ואיפה שרואים אור בוקע בעד תריס או דלת או כל פתח שהוא מתגנבים להם ככה בשקט ורק רוצים להציץ אולי במקרה תסלחו לי איזה גברת וכדומה. בדרך כלל ברוב המקרים שהובאו לידיעתנו הסתפק העברייני בהצצה בלבד. דהיינו שהם רק רוצים להציץ, לא יותר. אבל!“

הזהרתו נשארה תלויה ועומדת, כי באותו רגע התחיל מכשיר הקשר שבמכונית לשהק שיהוקיו — והשוטר מיהר לקבל את הקריאה, בעוד הסמל משגר אחריו הוראתו: „דווח פרטי המקרה תגיד חשדנו מציץ!“

לכאורה תם ונשלם. אבל הסמל עוד היה לו מה לומר ללקוחותיו: „אני לא אוהב אותם את האלה. הם חולים. גנב אני יודע גנב. חולה אני לא יודע — היום חולה חלש — מחר חולה חזק, דהיינו: מסוכן לציבור. איך הוא ברה, גברת...“

„דנור!“

„זאת אומרת — לכביש, או פה לדרך עפר?“

דליה הצביעה על כיוון דרך העפר. משם והלאה המגרשים הריקים, השדות. בעיקוף גדול אפשר לחזור ולעלות על הכביש, לאחר שהוא חוצה את כל השכונה.

„אולי נעשה סיבוב על הכביש“, אמר הסמל. קשה לו להיפרד מעל רגעי המלכות שלו, חשב רג'י. או שמשעמם לו.

„או שהוא פשוט שוטר אחראי“, אמרה דליה כשהעלה רג'י את רעיונותיו אחר כך בחדר הרחצה, בפה מקציף למול המראה. חיכך את לחיו: להתגלח או לא להתגלח — כלומר, מה אומרת תורת הסיכויים בלילה זה? ופתאם — דליה בסינר מעל לחלוק הלילה.

„מה את הולכת לעשות?“

„לרחוץ את הכלים!“

„השתגעית? בשעה כזאת?“ (רוצה היא לומר — הבין רג'י — אני את חובתי ממלאה, ואתה?) — „או אולי את מחכה שהם יחזרו לך עם המציץ שלך מאחור, קשור ושחור ורומנטי? — בואי לישון.“

ואז שמעו שוב את טפיחתה העזה של דלת הניידת, ומיד גם קול צעדים החלטיים במשעול. היא הסירה סינר, הוא מיהר אל הדלת הראשית. היא סידרה את שעה, הוא העלה אור בחוץ, היא פתחה את הדלת, הוא יצא לפניה.

הסמל עמד שם, מאחוריו דמות גבוהה ואפלה, מאחוריה השוטר. ואמר הסמל ללקוחותיו: „תפשו אותי.“

ולשוטר אמר, בלי להפנות מבט אחורה:

„תביא אותו!“

בחור גבוה, לבוש סוודר שחור ומכנסי חאקי מהודקים, בהירים — נדחף קדימה. המשא ומתן היה רק עם דליה:

„זה הוא?“

היא שתקה. רג'י חשב: למה לא עולה על דעתנו להציע כי יכנסו פנימה, הביתה?

„את יכולה להכיר אותו?“ לחץ הסמל.

דליה האריכה להתבונן בבחור. הוא היה ממש עלם חמודות. היתה בו צעירות אבל היה בו גם כוח. יכול שהוא מבחורי השכונות האלה, אולי אפילו מכיר את סוקריו. עד כדי

אי־נעימות היה מראהו מלבב. וגם לא היה פחד או הכנעה בעמידתו. סתם עמד לו, גבוה ומופרד מעל המתרחש. כמקשיב למשהו מרחוק.

בפעם הראשונה נתנה דליה בבעלה מבט שאמר מעין חרטה: שמא לא היה כדאי להתחיל, אם לברירה כזאת נקלענו. אדם בוחר לו גם את הפושעים שלו לפי טעמו, חשב רג'י. בכל זאת ניסה להחליץ לעזרת אשתו:

„בחושך, קשה...”

„יכול להיות?” קטעה אותו דליה, כמו החליטה לשחק את המשחק עד הסוף. „מאד דומה — הגובה, הבגדים.”

כאן התעורר הצעיר לראשונה: „מה דומה? למה דומה? מה פה רוצים ממני?”

„אתה שתוק! אחר־כך תדבר! — יש לך תעודת זהות?”

עד ששלח הצעיר את ידו לכיס־מכנסיו האחורי ומשך צרור ניירות ובירר מתוכו את התעודה — הספיק רג'י להתבייש בכל הבושות שבעולם, אחת בושה על טרדנות ואחת בושה על פחדנות ואחת בושה על התעמרות בחלש ואחת בושה על טפילות לכוח. לפי הרגלי חינוך לפי מה שחי שנים לא מעטות מחייו וגם לפי מידות הנקנות בקריאה ובקשב — נוח היה לו להזדהות עם הצעיר הנרדף מלעמוד בקו אחד עם רודהו השוטר. כל גיבורי־עולמו הראו גבורתם בשדה הנגד־משטרי והנגד־משטרת. כל שנואי־עולמו היו בעלי־שרד. והנה, הוא עצמו...

„אתה ערבי”, אמר הסמל משעיין עיון חטוף בתעודת־הזהות — היתה בקולו רכות שלא היתה בו קודם, כאחד שהגיע אל חוף מבטחים ונח לו מליבוטיו.

ה„כן” של הערבי הצעיר היה חופשי ופשוט.

רק אצל רג'י וכנראה גם אצל דליה קפצה פתאם עקומת־המבוכה עד קֶרֶה־משבר. והסמל חוקר כשהתעודה בידו:

„מאיפה?”

„מטירה.”

„מה אתה עושה פה על הכביש בלילה?”

„אני עובד בתל אביב. אני בא מטירה לתל אביב.”

„איפה אתה עובד?”

„בשוק.”

„תפסיק לשקר ותגיד איך הגעת הנה?”

זה נמשך כך שעה ארוכה. הערבי הצעיר טען כי תפש טרמפ ליד הרצליה, וכי הנהג הביאו עד לכאן... וכאן הוריד אותו, כי נסע לצפון...

„מהרצליה נוסעים לצפון דרך תל־אביב? —”

אבל הצעיר בשלו — כי כאן חיכה לאוטובוס שיקח אותו לתל־אביב.

„בשעה הזאת אוטובוס לתל־אביב?”

ככה אמר לו הנהג שהוריד אותו. הוא איננו משקר. הוא נוסע כל יום לתל־אביב. הוא עובד בשוק בלילה.

„ואיזה ניירות שרפת?”

הוא רצה להתחמם. הוא מצא עתונים ישנים על יד תחנת־האוטובוסים. הוא עשה לו קצת אש להתחמם. זה הכל. ואם היה רוצה להשמיד ניירות היה עושה זאת על הכביש הראשי? בתחנת־אוטובוסים?

הסמל היה בעל סבלנות אלהית. הוא הקשיב לסיפורו של הערבי הצעיר בריכוז מלא־אמון, כמעט תמים. על כן היו הטחות החקירה שלו, היבשות — מדהימות עוד יותר.

„תראה את הידים!“

הצעיר פשט את כפותיו בלי למתוח את אצבעותיו. „הפוך!“ ציווה הסמל, ואז נגלה גב כפותיו החלק, הצעיר, עם ציפורניו הגזורות יפה. השאלה הבאה — „במה אתה עובד?“ — היתה מעין סימן כי אפשר להחזיר את הידים למקומן. אולי רק רג'י הבחין, כי בדרכן אל צידי הגוף נתלכדו האצבעות לאגרופים. הוא עסק בבלבדות — משאיות התוצרת מן המשולש הערבי היו זקוקות לעזרה ולעצה וליועץ קרוא וכתוב עברית בבואן למכור את תוצרתן בשוק היהודי הגדול. הפרטים הצטרפו, הצטרפו — ורג'י לא יכול היה להתחמק מן התמונות שהצטיירו בדמיונו. היהודים של אנריקו, היהודים של ימי השוק, של סדקי ההסתננות אל תוך חייהגויים, של יודעי קרוא וכתוב פרסית יוונית ערבית גרמנית רוסית פולנית אנגלית. הנה שורש ראשון, ניצן ראשון למה שעשוי להיות באלפיים שנות-שוק המוח היהודי, האינטליגנציה היהודית הגאונות היהודית, כשרון הלשונות היהודי...

„את הנעליים!“

הצעיר הערבי הרים רגליו, בזז אחר זה, ואף אחז בהן בידו, להפנות הסוליה אל אור פנסו של השוטר.

„מתי היית בהרצליה?“

הוא אמר את השעה, שעת לילה.

„היה שם גשם?“ „איזה מכונית משא לקחה אותך?“ „אתה מכיר את הנהג?“ „...“ „איזה צורה היתה לו? מה הוא הוביל במכונית? היא היתה ריקה, מלאה? ... אתה נשוי? ... איפה למדת עברית?“

התמוטטות שיווי-משקלו של הצעיר ניכרה לעין. לא רק בתשובותיו, שנעשו פחות ופחות בטוחות, אלא בנסיגתו, הנואש והמגומגם, לברר — מבלי להרגיז — לגנות לדעת על מה סוף-סוף חוקרים אותו, מה הוא הפשע שבוצע כאן. ככל שרבו ותכפו שאלותיו של הסמל, ככל שעמדו למולו שני האזרחים עטויי בגדי הלילה בשתיקתם — מסוגל היה פחות להעמיד פני אדישות למול האשמות שלא ידע עליהן דבר. לבסוף פרצו הדברים מתוך הפקרת עצמו לדעת:

„מה זה? מה אתה רוצה ממני? מה אתם אומרים עשיתי פה? מה אני יכול פה לעשות? מה אתה רוצה לשים עלי פה? אדון, גברת...“

לראשונה יוחס סבלו של הערבי באופן ישיר אל מה שיצא מכאן, אל התלונה שיצאה מכאן. אל הפשע שבוצע — או לא בוצע — ואף אל הדריש כאן, אל המתלוננים, אל זה הזוג המרופד בכסות-החורף שלו. השאלה לא היתה עוד מה השוטר הזה רוצה מהאיש הזה — אלא „מה אתם רוצים ממני? אתם — ממני... אתם — ממני?“

רג'י רצה רק דבר אחד — שהפרשה תסתיים. וכך אמנם רימו לו לסמל.

„עוד דבר אחד, לפני שניקה אותו למשטרה.“

„למשטרה?“ זעק הצעיר.

„שתוק ושמע מה שאומרים לך“, הציע לו הסמל, „טפס הנה!“ — והוא דחף את הצעיר שכבר רעד עכשיו בכל גופו, כלפי מעקה-המרפסת הנמוך.

הסמל ביקש לשחזר את הפשע. הגברת תנור נתבקשה להיכנס אל ביתה, לעמוד למול התריס ולהציץ החוצה, דהיינו אל המרפסת. מר תנור נתבקש לכבות את האור במרפסת, ולהצטרף אחר-כך אל אשתו. ובכן, הם עמדו שם שוב. התריס היה משולשל מטה. דליה גבעה קלחת ברצועה, לרווח את החרכים. „את זה“, העיר לה רג'י, „עשיתי אחרי שכבר צעקת“.

„אתה רק הגדלת את הסדקים שהיו מהרגע הראשון. אחרת לא הייתי יכולה לראות שום דבר“.

(זה מה שאני חושש, לעזאזל, חרק רג'י שיניו בפה סגור).

במרפסת היה שוב אד צהבהב, ובו הופיעה פתאם — מהססת, איטית — דמות גבוהה, במכנסיים בהירים, באפודה שחורה — ופתאם נסוגה, סבה על עקביה, נעלמה בקפיצה. „הייתי נשבעת!“ לחשה דליה.

רג'י הרים את התריס במשיכה אחת עזה. היה בכך ביטוי של קבלת החלטה, שהבהיל את דליה.

„חכה“, משכה בשרוולו, כשכבר שלח רגל לצאת אל המרפסת. „חכה. אני לא בטוחה. אני לא יודעת“.

מסתבר, כי פרשה את החלטתו בהפך ממה שהיתה, ועל כן יכול היה לקיימה עכשיו כמעט כמנצח. הוא פסע עד קצה המרפסת, ומשם פנה אל השלישיה, שכבר היתה סדורה לשיטתה על פני המשעול:

„לא בטוחים. אי אפשר לדעת!“

דליה הצטרפה אליו, עמדה על ידו.

„אצלנו הוא יספר את האמת“, הדיע הסמל.

שלושת הראשים, והלא הם נקראו מתוך הלילה במגע אצבע פוחדת אחת, שלושת המבטים היו מופנים אל קוראיהם כלפי מעלה.

הם היו שלשתם צעירים מן השניים שלמעלה. אמנם, שלושתם גם יחד בעלי תוקף גדול יותר, בעלי כובד-הוויה גדול יותר ברגע זה — נציגי החוק, נציגי-הסכנה. אבל צעירותם חלחלה ועלתה דוקא ברגע הפרידה המהיר והשתוק. השדים שקראת מתוך הלילה, בבלי דעת — האם לא מתוך עצמך קראת אותם?

העציר הערבי לא הוסיף לדבר, כמקבל את הדין. הם עלו אל הניידת, למלמו אל תוך מכשירם האלחוטי — ונסעו אל המשך הגורל, שהתרחק ממולידיה ונעשה יותר ויותר אדיש כלפיהם.

„גמרנו“, אמר רג'י.

„גם אני מרחמת עליך“, אמרה דליה, כשהיו שוב בתוך הבית. „אבל אם זה לא הוא, אם זה לא הוא כמו שאתה טוען — אז לא גמרנו. מפני שאם זה לא הוא השאלה נשארת פתוחה: מי היה פה? איפה הפרשע? המציץ, הגנב, ה... האני לא יודעת. מפני שהוא עדיין מסתובב בשטח. הוא עדיין כאן!“

במטבח גילה רג'י נחיל-נמלים עצום, שהבקיע פנימה ליד אחד מצינורות המים וכיסה את הריצפה, זוית הכותל, לוחות-הארון בריפוד שחור, מתפשט, רוחש. מיד הסתער על הנמלים להשמידן. בנפט, במים, בסחבות, במטאטא נלחם מלחמה גדולה עד הנצחון הסופי.